บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีในเครือข่ายสังคมออนไลน์“เฟซบุ๊ค”

วิเชียร ชาบุตรบุณฑริก
พระวัฒนา ญาณวโร
บรรพต แคไธสง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: roietjournal@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาอยู่ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊ค 2) เพื่อเสนอภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊คและ3) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊ค

ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ เฟซบุ๊คนี้ได้สะท้อนบทบาทของพระพุทธศาสนาครบทั้ง 7 มิติ ได้แก่ มิติด้านการปฏิบัติและการเจริญสมาธิภาวนามิติด้านหลักธรรมและคำสอนมิติด้านตำนานปรัมปรามิติด้านประสบการณ์ทางศาสนามิติด้านศีลธรรมมิติด้านสังคมและสถาบันมิติด้านศิลปวัตถุกล่าวให้ชัดขึ้นก็คือ ปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนาบนโปรไฟล์ต่างๆ ที่ได้ทำการคัดเลือกไว้ ได้แก่ โปรไฟล์ “PhraPaisalVisalo” ทั้งที่เป็นส่วนตัวและสาธารณะของพระไพศาล วิสาโล, โปรไฟล์ “พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี” และ ว. วชิรเมธี (W.Vajiramedhi) ซึ่งเป็นสองโปรไฟล์สาธารณะของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, โปรไฟล์“หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ: BuddhadasaIndapanno Archives”ซึ่งเป็นโปรไฟล์สาธารณะของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, โปรไฟล์ “เสถียรธรรมสถานSathiraDhammasathan”ซึ่งเป็นโปรไฟล์สาธารณะของเสถียรธรรมสถานพบว่าปรากฏการณ์ ของพระพุทธศาสนาได้แสดงออกให้เห็นครบทุกมิติยกเว้น โปรไฟล์ “Tilopa House” ซึ่งเป็น โปรไฟล์สาธารณะของบ้านตีโลปะ โดย วิจักขณ์ พานิช ที่ไม่ปรากฏมิติด้านเรื่องเล่าและ ปรัมปราคติ

บทบาทของพระพุทธศาสนาที่แสดงออกผ่านมิติของศาสนา ยังได้สะท้อนภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊คไว้อยู่ 5 ความหมาย คือ (1) “พระพุทธศาสนาแบบเน้นโลกนี้” (2) “พระพุทธศาสนาแบบไม่ผูกติดกับความเชื่อใดความเชื่อหนึ่ง” (3) “พระพุทธศาสนาแบบสำนึกในคุณค่าของธรรมชาติ” (4) “พระพุทธศาสนาแบบสังคมฆราวาส และ (5) “พระพุทธศาสนาแบบกระแสโต้” ทั้งนี้ภาพตัวแทนต่างๆ ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมานั้น กล่าวได้ว่า

เป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก คือ โลกาภิวัตน์ ผนวกกับกระแสความเจริญรุดหน้าของสื่อใหม่ ซึ่งก็คือ เฟซบุ๊คอันควรกล่าวได้ว่าเป็น “เงื่อนไข” หลักที่ขับเน้นให้พระพุทธศาสนาเกิดการปรับเปลี่ยน “ตำแหน่งแห่งที่” ของตนเองในยุคปัจจุบันอย่างสำคัญ

คำสำคัญ: เฟซบุ๊ค, ภาพตัวแทน, พิธีกรรม, ปรัชญา, จริยศาสตร์

The Role of Buddhism on the Online Social Networking "Facebook"

Wichian Chabutbuntharik

Phra Watthana Yanawaro

Banpot Kathaisong

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: roietjournal@gmail.com

Abstract

This research article is of 3 objectives namely: 1) to study the role of Buddhism in Thai society on Facebook ; 2) to demonstrate the role of Buddhism in Thai society on Facebook ; 3) To analyze the role Buddhism in Thai society on Facebook.

From the study, it is found that the Online Social Networking i.e. Facebook, reflects the religious phenomena in all 7 dimensions namely:- (1) Practical and Meditation dimensions, (2) Dhamma and Doctrinal dimensions, (3) Narrative and Mythic dimensions, (4) Religious Experiential dimensions, (5) Moral dimensions, (6) Social and Institutional dimensions, (7) Material and Artistic dimensions. To speak more precisely, All of 7 dimensions are found on the 4 chosen profiles, viz. (1) "PhraPaisalVisalo" which is of individual and public profiles of PhraPaisālVisālo, (2) "พระมหาวุฒิชัยวชิรเมธี" and "ว.วชิรเมธี (W. Vajiramedhi)" which are the public profiles of PhramahāWutthichaiVajiramedhī, (3) "หอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ : BuddhadasaIndapañño Archives" which is the public profile of BuddhadāsaIndapañño Archives, (4) "เสถียรธรรมสถาน SathiraDhammasathan" which is the public profile of SathiraDhammasathān. While "Tilopa House", the public profile of Tilopa House by VichakPanich, is the only one profile that Narrative and Mythic dimensions are not found.

Moreover, the role of Buddhism that are presented in the 7 dimensions of religion that reflect the representation of Buddhism in Thai society on Facebook in 5 kinds of meaning namely: (1) Worldly Buddhism, (2) Pluralistic Buddhism, (3) Value of nature-recognized Buddhism, (4) Lay-person Buddhism and (5) "Stream-counter" Buddhism. This representation is constructed by globalization and the rapid growth of new media i.e. Facebook. These conditions force Buddhism to change its "place" significantly in the present day.

Keywords: Facebook, Ritual dimension, Philosophy, Ethics, Society

1.บทนำ

เฟซบุ๊ค (Facebook) เป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์ (online social networking) ที่มีบทบาทเกี่ยวเนื่องกับมนุษย์และสังคม จนสามารถเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์อีกทั้งยังสะท้อนภาพสังคมบนโลกกายภาพได้อีกด้วย ที่เป็นเช่นนี้เพราะมิติระหว่างโลกออนไลน์ (online) กับโลกทางกายภาพหรือโลกออฟไลน์ (offline) นั้นแท้จริงแล้วไม่ได้แยกขาดจากกันแต่ในทางตรงกันข้ามกลับเชื่อมโยงและทำงานร่วมกันอย่างสำคัญเสมอ

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาตามแนวคิดทางวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies) (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551) ซึ่งวิเคราะห์วัฒนธรรมโดยใช้แนวคิดทางสัญวิทยา (semiology) แล้วกล่าวได้ว่า เฟซบุ๊คเป็นพื้นที่หนึ่งที่อุดมไปด้วย “สัญญะ” (sign) โดยความหมายของคำว่า “สัญญะ” ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยใช้ตามความหมายที่โรล็องด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) นักสัญวิทยาชาวฝรั่งเศสได้ให้ไว้คือ สัญญะหมายถึงหน่วยสื่อความหมายที่ประกอบขึ้นด้วยสิ่งที่รับรู้ด้วยประสาทสัมผัส (รูปสัญญะ หรือ signifier) กับสิ่งที่เข้าใจได้ว่าเป็นความหมายที่สื่อออกมา (ความหมายสัญญะ หรือ signified) (โรล็องด์, 2551, หน้า 636-695)กล่าวโดยสรุป “สัญญะของสัญวิทยาได้แก่บรรดาสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่ห่อหุ้มเราอยู่ในสังคม และความหมายของสัญญะเหล่านี้ก็ขึ้นกับรหัส/กฎเกณฑ์ของสังคมนั้น ๆ หรือก็คือระบบวัฒนธรรมนั่นเอง” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, หน้า 95) ยิ่งไปกว่านั้นความหมายที่ได้จากการวิเคราะห์สัญญะเหล่านี้ยังเชื่อมโยงกับสิ่งที่เรียกว่า “ภาพตัวแทน” (representation) ที่ สจ๊วตฮอลล์ (Stuart Hall) ได้ให้ความหมายไว้ว่า

> ภาพตัวแทนเป็นผลผลิตทางความหมายของระบบความคิดในจิตใจของมนุษย์ผ่านการทำงานของภาษาโดยการเชื่อมโยงระหว่างระบบความคิดกับภาษา ซึ่งอำนวยให้มนุษย์สามารถอ้างอิงโลกแห่งความจริงของวัตถุ ผู้คนและเหตุการณ์ต่าง ๆ รวมถึงโลกแห่งจินตนาการที่มีแต่วัตถุ ผู้คนและเหตุการณ์ที่ปรุงแต่งขึ้น (อ้างใน วิภาภรณ์ กอจรัญจิตต์, 2545, น.12)

ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ภาพตัวแทนไม่ใช่สิ่ง/ผลผลิตที่เคยเป็นอยู่/มีอยู่หากแต่เป็นผลผลิตที่มีการประกอบสร้างขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา (reproduce) (กาญจนา แก้วเทพ, 2545, น. 80) ดังนั้นภาพตัวแทนจึงไม่ใช่การสะท้อน เลียนแบบหรือค้นพบ หากแต่เป็นการประกอบสร้างส่วนเสี้ยวหนึ่งของโลกความเป็นจริง สิ่งที่เป็นจินตนาการ รวมไปถึงความคิดเชิงนามธรรมที่ไม่ปรากฏบนโลกวัตถุ การประกอบสร้างในลักษณะดังกล่าวนี้เรียกว่า “การประกอบสร้างทางสังคม/วัฒนธรรม” (social/cultural construction) ซึ่งหมายถึง “การที่ปรากฏการณ์ทางสังคมถูกให้ความหมายโดยความเชื่อหรือการปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมที่ถูกยอมรับร่วมกันของสมาชิกภายในสังคม” (Zina O’Leary, 2007, p. 250-251)

จากความสำคัญและความน่าสนใจตามที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเฟซบุ๊คเหมาะสมที่จะใช้เป็นพื้นที่เพื่อการศึกษาวิจัยภาพตัวแทนของปรากฏการณ์ทางสังคมด้านต่างๆ รวมทั้ง

ศาสนาซึ่งจัดเป็นปรากฏการณ์สังคมที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง และเมื่อสำรวจพื้นที่บนเฟซบุ๊ค พบว่ามีการใช้เฟซบุ๊คสร้างทั้งโปรไฟล์ส่วนตัว/สาธารณะ รวมถึงสร้างกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาปรากฏอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย อีกทั้งยังหลากรูปแบบ เช่น โปรไฟล์ส่วนตัว/สาธารณะของผู้นำทางจิตวิญญาณของศาสนาต่างๆ อย่างพระสันตปาปา องค์ทะไลลามะ ท่านติช นัท ฮันห์ เช่นเดียวกับ พระที่มีชื่อเสียงในประเทศไทยอย่างพระไพศาล วิสาโล พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี) รวมถึงการสร้างกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดจากความชอบ/สนใจร่วมกันอย่างสถานที่หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นต้น

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาบทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊ค

2.2 เพื่อเสนอภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊ค

2.3 เพื่อวิเคราะห์บทบาทและภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏในเฟซบุ๊ค

3.วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบมีจุดมุ่งหมาย (purposive sampling) โดยจำกัดเฉพาะโปรไฟล์ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาซึ่งใช้ภาษาไทยในการสื่อสารเป็นหลัก สมาชิกที่เข้าใช้โดยส่วนใหญ่เป็นคนไทยและ/หรือผู้สร้างโปรไฟล์ส่วนตัว/สาธารณะเป็นคนไทย ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ได้ภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊คให้มากที่สุด ซึ่งโปรไฟล์ที่ผู้วิจัยเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษาวิจัย มีดังต่อไปนี้

1)“PhraPaisalVisalo” เป็นโปรไฟล์ส่วนตัวและโปรไฟล์สาธารณะของพระไพศาล วิสาโล เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นพระนักคิด นักเขียนที่มีชื่อเสียงในสังคมไทยท่านหนึ่ง

2) “พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี”และ “ว. วชิรเมธี (W.Vajiramedhi)” เป็นสองโปรไฟล์สาธารณะของ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัยพระนักเขียนชื่อดัง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในนามปากกาชื่อว่า “ว. วชิรเมธี”

3) “หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ : BuddhadasaIndapanno Archives” เป็นโปรไฟล์สาธารณะของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ซึ่งเป็นหอจดหมายเหตุศาสนธรรม (Religious Archives) ที่ทำการเก็บรักษา อนุรักษ์ ศึกษาค้นคว้าและเผยแผ่ผลงานของท่านพุทธทาสภิกขุ

4) “เสถียรธรรมสถาน SathiraDhammasathan”เป็นโปรไฟล์สาธารณะของเสถียรธรรมสถาน ซึ่งก่อตั้งเพื่อส่งเสริมการศึกษา ปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมะ โดยแม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต

5) “Tilopa House” เป็นโปรไฟล์สาธารณะของบ้านตีโลปะ กรุงเทพมหานคร ที่ก่อตั้งเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมแบบประยุกต์ตามแนวพระพุทธศาสนาวัชรยานและมหายาน โดยวิจักขณ์ พานิช ซึ่งจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยนาโรปะประเทศสหรัฐอเมริกา

อนึ่ง เหตุที่ผู้วิจัยเลือกโปรไฟล์ต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นมาเป็นกรณีศึกษา เนื่องด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ “PhraPaisanVisalo” เป็นโปรไฟล์ที่ได้รับความนิยมอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่มีทั้งโปรไฟล์ส่วนตัวและสาธารณะโดยใช้ชื่อเดียวกัน มีจำนวนยอดสมาชิกที่เป็นเพื่อนมากถึง 4,979คน และมีสมาชิกถูกใจมากถึง 3,953 คน ตามลำดับ เช่นเดียวกับ “พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี” และ “ว. วชิรเมธี (W.Vajiramedhi)” โปรไฟล์สาธารณะ ที่มียอดจำนวนสมาชิกถูกใจมากถึง 351,529 คน และ 328,261 คน ตามลำดับ ในขณะที่ “หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ : BuddhadasaIndapanno Archive”เป็นโปรไฟล์ของสถานที่ซึ่งมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายและต่อเนื่องตลอดปีส่วน“เสถียรธรรมสถาน SathiraDhammasathan” เป็นโปรไฟล์ของสถานที่ปฏิบัติธรรม ซึ่งมีความโดดเด่นในการจัดกิจกรรมที่เน้นสำหรับสตรี เด็กและเยาวชน และ “Tilopa House” เป็นโปรไฟล์ของสถานที่เพื่อการเผยแผ่ธรรมะ ซึ่งมีความน่าสนใจในแง่ของการนำเสนอกิจกรรมที่มีรูปแบบแปลกใหม่

4.สรุปผลการวิจัย

การฉายภาพปรากฏการณ์ทางศาสนาบนเฟซบุ๊คดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาซึ่งจัดได้ว่าเป็นศาสนาหลักของสังคมไทยนั้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543) ได้ทำให้ผู้วิจัยเกิดคำถามสำคัญว่า ภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบันบนเฟซบุ๊คเป็นเช่นไร และกระบวนการประกอบสร้างทางสังคม/วัฒนธรรมของภาพเหล่านั้นเป็นอย่างไรดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อตอบคำถามสำคัญดังกล่าว ในการวิจัยครั้งนี้ส่วนหนึ่งจะใช้การศึกษาแบบ “สังคมวิทยาแนวปรากฏการณ์วิทยา” (phenomenological sociology) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2549, น. 185) ซึ่งการศึกษาในรูปแบบดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความต่อเนื่องของการดำเนินกิจกรรมต่างๆ บนเฟซบุ๊ค อาทิ “การแสดง/แลกเปลี่ยนความเห็น” “การแสดงความถูกใจ/ไม่ถูกใจ” “โพสรูปภาพ/วิดีโอ/หนังสืออิเล็คทรอนิค” หรือ “เขียนบันทึก” ทั้งนี้เพื่อข้อมูลที่มากเพียงพอสำหรับการเห็นภาพปรากฏการณ์ ตลอดจนสามารถรายงานสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีนัยสำคัญ ในขณะเดียวกันยังสามารถสะท้อนให้เห็น “วิถีเฟซบุ๊ค” ที่ตรงตามเจตนารมณ์ของผู้สร้างได้อย่างชัดเจนร่วมด้วย

อย่างไรก็ตาม ต้องย้ำให้เข้าใจตรงกันอีกครั้งว่า คำว่า “ภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย” ที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้ มิได้หมายถึงภาพตัวแทนที่เกิดจาก “การสะท้อนภาพ” (reflection) ของพระพุทธศาสนาแบบที่เป็นทางการของรัฐซึ่งปกครองโดยมหาเถรสมาคมอันเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในสังคมไทย หากแต่หมายถึงภาพตัวแทนที่เกิดจาก“การประกอบสร้าง” (construction) จากการเก็บเกี่ยวและรวบรวมสัญญะต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาซึ่งสมาชิกบนเฟซบุ๊คร่วมกันสร้างขึ้น แม้ว่าภาพตัวแทนจากการศึกษาในลักษณะนี้จะเป็นเพียงการประกอบสร้างส่วนเสี้ยวหนึ่งของโลกแห่งความเป็นจริง แต่ผู้วิจัยก็ยังคงยืนยันที่จะเสนอ/ชี้ชวนให้เห็นถึงความสำคัญของการตั้งคำถามและหาคำตอบจากคำถามสำคัญดังที่กล่าวไว้ข้างต้น เพราะผู้วิจัยเชื่อว่าคำตอบที่ได้จะสามารถแสดงให้เห็นภาพของพระพุทธศาสนาในสังคมยุคปัจจุบันได้อย่างมีนัยสำคัญ ยิ่งไปกว่านั้น แม้แนวคิดเรื่องภาพตัวแทนนี้จะเป็นแนวคิดที่ถูกศึกษามานานแล้ว แต่แนวคิดดังกล่าวกลับไม่ได้ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรงเลย ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการพยายามมองปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนาอย่างที่เป็นอยู่จริงบนไซเบอร์สเปซซึ่งเป็นสนามวิจัยใหม่ที่ยังไม่เคยมีการศึกษามาก่อน โดยอาศัยรูปแบบและวิธีการที่อยู่ในขอบข่ายของ “สังคมวิทยาศาสนา” (sociology of religion) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2549, น.235-236) (ในที่นี้ก็คือ “สังคมวิทยาพระพุทธศาสนา sociology of Buddhism”) น่าจะเป็นการช่วยเพิ่มเติมและขยับขยายพื้นที่การศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางขึ้นจากเดิมที่มักใช้กันเป็นส่วนใหญ่ในสาขาพุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) ทำให้เกิดเป็นความรู้และความเข้าใจพระพุทธศาสนาในแง่มุมใหม่ที่ต่างออกไปมากขึ้น แม้ว่าความรู้ใหม่ที่ได้จะไม่ใช่ข้อสรุปในลักษณะการตีความหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก็ตาม ฉะนั้นผู้วิจัยจึงเชื่อมั่นว่า ผลจากการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงสังคมวิทยาดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ นอกจากจะก่อให้เกิดคุณูปการทางวิชาการแล้ว ยังมีประโยชน์ในแง่ของการนำไปปฏิบัติจริงในสังคมปัจจุบันได้ กล่าวคือสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายสำหรับองค์กรทางพระพุทธศาสนาเช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนรุ่นใหม่ เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น โปรไฟล์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ล้วนมีการนำเสนอข้อมูล ข่าวสาร ทั้งที่เป็น ข้อความบนกระดาน ข้อเขียนจากบันทึก หนังสืออิเล็คทรอนิกส์ (e-book) รูปภาพ วิดีโอ ที่หลากหลาย เป็นต้น ตลอดจนมีการร่วมแลกเปลี่ยนและแสดงความเห็นบนโปรไฟล์ของตนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งความถี่ของการแบ่งปันความเคลื่อนไหวหรือการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดอย่างต่อเนื่องบนโปรไฟล์นั้น ถือได้ว่ามีความสำคัญต่องานวิจัยเรื่องนี้อย่างมากอยู่ 2 ประการคือ ประการแรก ในแง่ของรูปแบบการศึกษา งานวิจัยเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องอาศัยเนื้อหาหรือข้อมูลที่มากเพียงพอสำหรับการรวบรวมและนำเสนอเนื้อหาในระดับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบนแต่ละโปรไฟล์ ประการที่สองลักษณะสำคัญดังกล่าวยังได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีของเฟซบุ๊ค ซึ่งเป็นพื้นที่/สนามวิจัยของงานวิจัยชิ้นนี้

ได้อย่างชัดเจน ทั้งยังสอดคล้องตามเจตนารมณ์ของผู้สร้างเฟซบุ๊คร่วมด้วยโดยผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นระยะเวลา 6 เดือน ตั้งแต่ตุลาคม 2553 – มีนาคม 2554

สำหรับการบรรยายปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนาบนเฟซบุ๊คผ่านกลุ่มตัวอย่างที่ทำการคัดเลือกไว้ ผู้วิจัยบรรยายสิ่งที่ปรากฏบนโปรไฟล์ต่างๆเช่น ข้อมูลและข่าวสาร ประเด็นการสนทนา กิจกรรมต่างๆ เพื่อรายงานสภาพให้เห็นถึงภาพรวมของแต่ละโปรไฟล์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่อง “มิติของศาสนา 7 มิติ” (The seven dimensions of Religion) ของ นิเนียน สมาร์ท (Ninian Smart, 1927 – 2001) ได้แก่ 1) มิติด้านการปฏิบัติและพิธีกรรม (Practical and Ritual dimensions) 2) มิติด้านเรื่องเล่าและปรัมปราคติ (Narrative and Mythic dimensions) 3) มิติด้านประสบการณ์และอารมณ์ (Experiential and emotional dimensions) 4) มิติด้านสังคมและสถาบัน (Social and Institutional dimensions) 5) มิติด้านจริยศาสตร์และกฎ/วินัย (Ethical and legal dimensions) 6) มิติด้านคำสอนและปรัชญา (Doctrinal and philosophical dimensions) และ 7) มิติด้านวัตถุและศิลปะ (Material and Artistic dimensions) มาใช้เพื่อความเป็นหมวดหมู่เนื้อหา อนึ่ง วัตถุประสงค์ของงานวิจัยเรื่องนี้มีอยู่ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊ค 2) เพื่อเสนอภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊คและ 3) เพื่อวิเคราะห์การประกอบสร้างภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊ค

5.อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ เฟซบุ๊คนี้ได้สะท้อนปรากฏการณ์ทางศาสนาที่เชื่อมโยงกันครบทั้ง 7 มิติ ได้แก่ มิติด้านการปฏิบัติและพิธีกรรม มิติด้านคำสอนและปรัชญา มิติด้านเรื่องเล่าและปรัมปราคติ มิติด้านประสบการณ์และอารมณ์ มิติด้านจริยศาสตร์และกฎ/วินัย มิติด้านสังคมและสถาบัน มิติด้านวัตถุและศิลปะกล่าวให้ชัดขึ้นก็คือ ปรากฏการณ์บนโปรไฟล์ต่างๆ ที่ได้ทำการคัดเลือกไว้ ได้แก่ โปรไฟล์ “PhraPaisalVisalo” ทั้งที่เป็นส่วนตัวและสาธารณะของพระไพศาล วิสาโล, โปรไฟล์ “พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี” และ ว. วชิรเมธี (W.Vajiramedhi) ซึ่งเป็นสองโปรไฟล์สาธารณะของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, โปรไฟล์“หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ: BuddhadasaIndapanno Archives”ซึ่งเป็นโปรไฟล์สาธารณะของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, โปรไฟล์ “เสถียรธรรมสถาน SathiraDhammasathan”ซึ่งเป็นโปรไฟล์สาธารณะของเสถียรธรรมสถานพบว่าปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนาได้แสดงออกให้เห็นได้ครบทุกมิติ ยกเว้นโปรไฟล์ “Tilopa House” ซึ่งเป็นโปรไฟล์สาธารณะของบ้านตีโลปะ โดย วิจักขณ์ พานิช ที่ไม่ปรากฏมิติด้านเรื่องเล่าและปรัมปราคติ

ยิ่งไปกว่านั้น ปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนาที่แสดงออกผ่านมิติของศาสนายังได้สะท้อนภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊คไว้อยู่ 5 ความหมาย คือ

(1) “พระพุทธศาสนาแบบเน้นโลกนี้”

พระพุทธศาสนาแบบเน้นโลกนี้ ในที่นี้หมายถึง พระพุทธศาสนาที่มีลักษณะของการให้ความสำคัญกับชีวิตใน “โลกนี้” มากกว่าชีวิตใน “โลกหน้า” กล่าวคือ มีเป้าหมายอยู่ที่ความสุข และความสำเร็จในชีวิตปัจจุบัน ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การหลุดพ้นหรือดับทุกข์โดยสิ้นเชิง คือ นิพพาน หรือการเกิดในสุคติหรือภพภูมิที่ดี เช่น สวรรค์ โดยความสุขและความสำคัญของชีวิตในโลกนี้ได้ปรากฏให้เห็นอยู่ 4 ด้านคือ ด้านการงาน/การประกอบอาชีพ เช่น มุ่งเน้นความเป็นเลิศในงานด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ให้แนวทางเกี่ยวกับการคบหา/ใช้ชีวิตร่วมกันอย่างราบรื่นของคู่รัก ด้านการทำประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ เช่น ประชาสัมพันธ์การรับบริจาคสิ่งของเพื่อช่วยเหลือพระสงฆ์ที่ประสบภัยน้ำท่วม และด้านการดูแล/รักษาสุขภาพร่างกาย เช่น ให้ความสำคัญ/ความสนใจต่อการรักษารูปลักษณ์ เป็นต้น

(2) “พระพุทธศาสนาแบบไม่ผูกติดกับความเชื่อใดความเชื่อหนึ่ง”

พระพุทธศาสนาแบบไม่ผูกติดกับความเชื่อใดความเชื่อหนึ่งในที่นี้หมายถึง พระพุทธศาสนาที่มีลักษณะของการนำเอาความเชื่อจากหลายๆ แหล่งที่สอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้ รวมถึงสร้างทางเลือกแก่ผู้ที่สนใจ ในขณะเดียวกันยังเป็นไปเพื่อปรับประยุกต์และสนับสนุนคำสอนในพระพุทธศาสนาเองอีกด้วยโดยการไม่ผูกติดกับความเชื่อใดความเชื่อหนึ่งนั้นปรากฏในลักษณะนำเสนอเรื่องราว/ทัศนะของบุคคลต่างศาสนา/นิกาย เช่น การตายของมหาตมา คานธี (Mahatma Gandhi) หรือ แนวคิดทางการเมืองของอองซาน ซูจี (Aung San SuuKyi) หรือนำเสนอเรื่องราวของพระ/นักบวชต่างนิกาย เช่น ประสบการณ์การภาวนาของสามเณรีเทนซิน พัลโม (Tenzin Palmo) บทบาทการต่อต้านการใช้ระเบิดนิวเคลียร์ของท่านติช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) การตอบคำถามทางธรรมของทะไล ลามะ (Dalai Lama) ตลอดจนสะท้อนให้เห็นผ่านการนำเสนอโดยการผนวกเอา“ศาสตร์สมัยใหม่” ควบคู่กับการอธิบายหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เช่น นำผลการทดลองของนักจิตวิทยาตะวันตกมาอธิบายควบคู่กับแนวคิดเรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนา รวมทั้งยังสะท้อนให้เห็นในลักษณะศูนย์บริการทางจิตวิญญาณเช่น สถานที่ทางศาสนาอย่างหอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ ได้จัดกิจกรรมย่อยในหลายรูปแบบ อีกทั้งยังหลากนิกาย เป็นต้น

(3) “พระพุทธศาสนาแบบสำนึกในคุณค่าของธรรมชาติ”

พระพุทธศาสนาแบบสำนึกในคุณค่าของธรรมชาติ ในที่นี้หมายถึงพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะตระหนักใน “ความหมาย” ของธรรมชาติ กล่าวคือ ธรรมชาติถือเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์สามารถเก็บเกี่ยวและเรียนรู้ “ความหมาย” ในทางธรรม ที่สำคัญไปกว่านั้นก็คือ ต้องมีจิตสำนึกใน

การหวงแหนและอนุรักษ์ธรรมชาติเป็นสำคัญร่วมด้วย โดยลักษณะการสะท้อนให้เกิดสำนึกในคุณค่าของธรรมชาติ ก็คือ นำเสนอภาพกิจกรรมการใช้ธรรมชาติเป็นสื่อการสอน นำเสนอภาพกิจกรรมและให้รายละเอียดเกี่ยวกับ “ธรรมยาตรา” เป็นต้น

(4) “พระพุทธศาสนาแบบสังคมฆราวาส

พระพุทธศาสนาแบบฆราวาส ในที่นี้หมายถึงการที่ฆราวาสมีบทบาทในทางศาสนาเพิ่มมากขึ้น บทบาทหรือหน้าที่ซึ่งกำหนดความเป็นพระหรือฆราวาสที่ตายตัวนั้นอาจกล่าวได้ว่าเริ่มพร่าเลือนด้วยลักษณะต่อไปนี้ 1) ฆราวาสเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เช่น เชอเกียม ตรุงปะ (Chogyam Trungpa) 2) ฆราวาสทำหน้าที่สอนการเจริญภาวนา เช่น งานนิเวศภาวนา “ชีวิตคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์” ของเสมสิกขาลัย มีอาจารย์ประมวล เพ็งจันทร์และวิจักขณ์ พาณิชเป็นผู้นำในการทำกิจกรรม 3) ฆราวาสทำหน้าที่ให้ความรู้หรือให้คำอธิบายหลักธรรม เช่น นายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุพุทธทาสฯได้อธิบายเกี่ยวกับหลักปฏิจจสมุปบาทซึ่งทำการแบ่งปันผ่านยูทูป (youtube) ด้วยประเด็น “ความทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไรและดับลงด้วยวิธีใด”เป็นต้น

(5) “พระพุทธศาสนาแบบกระแสโต้”

พระพุทธศาสนาแบบกระแสโต้ ในที่นี้หมายถึง พระพุทธศาสนาที่มีลักษณะของการแสดงความเห็นโต้แย้งกับคำสอน/แนวคิด/แนวทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนาแบบกระแสหลักหรือพระพุทธศาสนาแบบจารีต เช่น การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานขององค์กรทางพระพุทธศาสนาการวิจารณ์ปรากฏการณ์ต่างๆ ของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย การวิพากษ์วิจารณ์ “ปัจฉิมโอวาท”ของพระสงฆ์ที่เป็นที่รู้จักกันดีในสังคมไทยจากข่าวที่ปรากฏ เป็นต้น

ทั้งนี้ภาพตัวแทนต่างๆ ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมานั้น กล่าวได้ว่าเป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก คือ โลกาภิวัฒน์ ผนวกกับกระแสความเจริญรุดหน้าของสื่อใหม่ ซึ่งก็คือเฟซบุ๊ค อันควรกล่าวได้ว่าเป็น “เงื่อนไข” หลักที่ขับเน้นให้พระพุทธศาสนาเกิดการปรับเปลี่ยน “ตำแหน่งแห่งที่” ของตนเองในยุคปัจจุบันอย่างสำคัญ

คำว่า “โลกาภิวัฒน์” (globalization)หมายถึง“สภาวะที่คน กิจกรรม บรรทัดฐาน ความคิด สินค้า บริการ เงินตรา ฯลฯ ได้เพิ่มบทบาทจากที่เคยถูกจำกัดด้วยขอบเขตภูมิศาสตร์ให้ออกไปมีบทบาทในระดับโลกและมีวิถีปฏิบัติอย่างเดียวกัน” (ประทุมพร วัชรเสถียร, 2548, น.250) กล่าวในอีกแง่หนึ่งก็คือเป็นกระบวนการพัฒนาการที่ต่อเนื่องของระบบทุนนิยม (กาญจนพันธุ์, 2545, น. 142-143) ด้วยลักษณะการไหลเวียนของโลกาภิวัฒน์ที่ปรากฏอยู่ใน 5 “แดน”(-scapes)ได้แก่ “แดนของมนุษย์” (ethnoscapes)“แดนของเทคโนโลยี” (technoscapes)“แดนของเงินตรา” (finanscapes) “แดนของสื่อ”(mediascapes) และ “แดนของความคิด” (ideoscapes) (ArjunAppadurai, 1996, p. 2) ไม่แต่เท่านั้น การไหลเวียนดังที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้ยังจะเพิ่มมากขึ้นทั้งในด้านความถี่ ปริมาณ

และการเชื่อมต่อกันระหว่างประเทศ และภูมิภาคต่าง ๆ (Jame A. Beckford, 2004, p. 254) กล่าวคือเป็นการเพิ่มขึ้นอย่างมากมายมหาศาลกว่ายุคใด ๆ ก่อนหน้านี้อย่างไม่อาจเทียบกันได้

ลักษณะการไหลเวียนดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการทำให้โลกทั้งโลก ซึ่งแต่ละส่วนมีความแตกต่างกันและบ้างส่วนแยกกันอยู่นั้นได้หลอมรวมให้เป็นโลกใบเดียวกัน ทั้งนี้การหลอมรวมดังกล่าวนั้นมิได้สะท้อนในลักษณะของการสร้างจิตสำนึกที่เรียกว่า “we are the world” (กาญจนา แก้วเทพ, 2539, น. 62) เท่านั้น หากแต่ยังสามารถส่งผลกระทบที่ “เป็นจริง” ได้ด้วยในขณะเดียวกัน โลกาภิวัฒน์ยังมีลักษณะเป็นกระบวนการที่มีความขัดแย้งในตัวเอง (contradictory process) (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 2548, น. 12) ซึ่งสามารถพิจารณาได้อยู่ 4 ประเด็น คือ ประเด็นแรก โลกาภิวัฒน์มีลักษณะของ “กระบวนการทำให้เป็นระดับโลก” (globalization) ไปพร้อมๆ กันกับลักษณะที่เรียกว่า “กระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่น”(localization) ซึ่งหมายถึง “การพยายามสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละประเทศในระบบตลาดโลก”(วิทยากร เชียงกูล, 2547, น. 144-145) และเกิดเป็นคำใหม่ที่ว่า “กระบวนการผสานระหว่างกระแสโลกและกระแสท้องถิ่น” (glocalization) (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 2548, น. 12) ส่วนประเด็นที่สอง ในแง่วัฒนธรรมโลกาภิวัฒน์มีลักษณะของ “กระบวนการทำให้เป็นแบบ (วัฒนธรรม) เดียวกัน” (homogenization) หรือเรียกอีกอย่างว่าการสร้าง “วัฒนธรรมเดียว” (monoculture) แต่ในขณะเดียวกันกลับทำให้มีการเกิดขึ้นหรือการสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างขึ้นอย่างหลากหลายสำหรับประเด็นที่สาม ในแง่ของระบบตลาดโลกาภิวัฒน์มีลักษณะของการ บูรณาการ (integration) เข้าสู่การเป็นส่วนหนึ่งของตลาดโลก แต่ในขณะเดียวกันก็มีการกีดกันผลักไส (exclusion) ออกจากชุมชนร่วมด้วย กล่าวในแง่หนึ่งคือ การทำให้เป็นคนชายขอบ (marginalization) (สุริชัย หวันแก้ว, 2546, น. 33-34) นั่นเอง และประเด็นสุดท้าย ในขณะที่กระแสหลักของโลกาภิวัฒน์ดำเนินไป ด้านหนึ่งก็ได้ทำให้เกิดกระแสต่อต้านที่เรียกกันทั่วไปว่า “การต่อต้านโลกาภิวัฒน์”(anti-globalization) ของกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากกระแสดังกล่าวเกิดขึ้นด้วยเช่นกัน

ยิ่งไปกว่านั้น ประเด็นเรื่องความเปราะบาง (fragility) ของสังคมโลก กล่าวได้ว่ายังเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญซึ่งควรกล่าวถึง ทั้งนี้เพราะประเด็นดังกล่าว คือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาวการณ์ของโลกปัจจุบันที่ล้วนเต็มไปด้วย “ความเสี่ยง” “ความซับซ้อน” “ความสับสนวุ่นวาย” ซึ่งพร้อมที่จะปะทุหรือเกิดปัญหาต่างๆ นับตั้งแต่ปัญหาระดับปัจเจกบุคคลไปจนถึงปัญหาระดับโลกได้อยู่ตลอดเวลา อนึ่ง ความเปราะบางดังกล่าวนี้ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้จำแนกไว้ 2 ประการ คือ ความเปราะบางทางการเมือง (political fragility) และความเปราะบางทางเศรษฐกิจ (economic fragility) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2547, น. 80-113) อย่างไรก็ตามยังมีความเปราะบางอีก 2 ประการที่

มีความสำคัญไม่แพ้กันก็คือ ความเปราะบางทางนิเวศวิทยา (ecological fragility) และความเปราะบางทางสังคม (social fragility)

เมื่อประเด็นความเปราะบางหรือความเสี่ยงต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น คือกระบวนการหนึ่งที่โอบล้อมสังคมโลกไว้ อีกทั้งยังสามารถส่ง “ผลกระทบข้างเคียง” (side effect) ต่อทั้งมนุษย์และสังคมได้อย่างสำคัญ มากไปกว่านั้นยังเป็น “เงื่อนไข” ที่ทำให้เกิดรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ หรือที่เรียกว่า “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545) (new social movements - NSM) กล่าวเฉพาะการเกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่นั้น นอกจากจะมีเงื่อนไขมาจากประเด็นเรื่องความเปราะบางของสังคมแล้ว ยังมีเงื่อนไขอื่นที่สำคัญ หรือกล่าวได้ว่าเป็นเหตุผลหลักอีกประการหนึ่งที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเช่นที่กล่าวมานี้เกิดขึ้นก็คือ อำนาจของข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมถึงกันอย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยี ด้วยเหตุดังนั้นลักษณะเด่นของขบวนการดังกล่าวจึงอยู่ที่ความสามารถในการเชื่อมโยงชีวิตประจำวันเข้ากับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ทั้งในระดับประเทศหรือระดับโลก กล่าวอีกแง่หนึ่งก็คือการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ได้สลายเส้นแบ่งระหว่าง “เรื่องส่วนตัว” กับ “เรื่องส่วนรวม” หรือมีลักษณะการเรียกร้องที่โยงเรื่องส่วนตัวกับเรื่องส่วนรวมให้เป็นเรื่องเดียวกัน ไม่เว้นแม้แต่ขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา

6.ข้อเสนอแนะในการวิจัย

สำหรับข้อเสนอในการวิจัย ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่สำคัญไปกว่านั้น ในโลกปัจจุบัน พื้นที่ไซเบอร์ยังเป็นอีกหนึ่ง “พื้นที่” ที่สำคัญยิ่ง ทั้งนี้เพราะพื้นที่ดังกล่าวได้เข้ามาทำงานแทนพื้นที่อันจำเป็นซึ่งขาดหายไปในสังคมสมัยใหม่หลายอย่าง กล่าวคือ พื้นที่ไซเบอร์ได้เอื้ออำนวยและเปิดให้ผู้คนเข้ามาพบปะกัน แลกเปลี่ยนข้อมูล ร่วมในการลงทัณฑ์ทางสังคมแก่บุคคลหรือการกระทำที่ต่างเห็นว่าให้ผลร้ายแก่ส่วนรวม พื้นที่ประเภทนี้เปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถจัดองค์กรเพื่อบรรลุเป้าประสงค์ร่วมกันบางอย่าง ดังนั้น พื้นที่ประเภทนี้จึงเป็นอำนาจของสังคม เป็นพื้นที่ซึ่งไม่อยู่ภายใต้อาญาสิทธิ์ (ของรัฐ, ของผู้ใหญ่บ้าน, ของสมภาร, ของเจ้าพ่อ ฯลฯ) ในสังคมสมัยก่อนพื้นที่เหล่านี้ก็คือ บ่อน้ำ, ตลาด, ศาลาริมทาง, หรือแม้แต่ในวัดเองด้วยเหตุดังนั้นพื้นที่ไซเบอร์จึงมีความคล้ายคลึงกับพื้นที่สาธารณะทางสังคมของสมัยโบราณมาก เพราะเปิดกว้างให้ทุกคนเดินเข้าสู่พื้นที่นี้ได้ตามใจชอบ เลือกที่จะร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนกับกลุ่มคนที่ต้องการ เหมือนบ่อน้ำใหญ่ในหมู่บ้านโบราณ กล่าวคือเป็นพื้นที่สาธารณะที่แฝงความเป็นส่วนตัวอยู่ด้วย หรือกล่าวในอีกแง่หนึ่งก็คือ เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะกึ่งส่วนตัว (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2012) นั่นเอง ฉะนั้น เฟซบุ๊ค ซึ่งจัดเป็นสื่อใหม่ซึ่ง “กระทำการ” หรือ ปฏิบัติการบนพื้นที่ไซเบอร์จึงสามารถตอบสนองอารมณ์/ความรู้สึกหรือสามารถทดแทนความต้องการที่ขาดหายไปดังที่กล่าวมาข้างต้นได้ สำคัญไปกว่านั้น เฟซบุ๊คยังสามารถยังขยายรสสัมผัสของมนุษย์ให้กว้างขวาง

และสลับซับซ้อนมากขึ้น เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะสื่อใหม่อย่างเฟซบุ๊คมีคุณลักษณะที่ให้คุณสมบัติทั้งในเชิงเทคนิค(technical aspect) และคุณสมบัติในเชิงสังคม (social aspect)เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพและนิคม ชัยขุนพล, 2555) จึงจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊คที่มีต่อพระพุทธศาสนาทั้งในแง่บวกคือด้านที่ส่งเสริมสนับสนุนพระพุทธศาสนาและด้านลบคือบ่อนทำลายหรือบิดเบือนหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ทำให้ภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่ไม่ตรงกับภาวะที่ควรจะเป็น

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพและนิคม ชัยขุนพล. (2555). *คู่มือสื่อใหม่ศึกษา.* กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์.

กาญจนา แก้วเทพ. **(**2539**).** *สื่อส่องวัฒนธรรม.* กรุงเทพมหานคร :อมรินทร์.

กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน. (2551). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา.* กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: วิภาษา.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : วิภาษา.

ประทุมพร วัชรเสถียร. (2548). *โลกร่วมสมัย: ตอบคำถามของคนรุ่นใหม่.* กรุงเทพมหานคร: ปาเจรา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). *ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ.* พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ – ไทย.* พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

โรล็องด์ บาร์ตส์. (2551). *มายาคติ.* แปลโดย วรรณพิมล อังคศิริสรรพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : คบไฟ.

วิทยากร เชียงกูล. (2547). *อธิบายศัพท์ใหม่เพื่อเข้าใจโลกยุคใหม่.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สายธาร.

สุริชัย หวันแก้ว**.** (2546). *กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ Marginalization*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ**.**

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2545). *เส้นผมบังภูเขา: ความคิดสามัญเชิงวิพากษ์.* กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.

เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. (2548). *โลกาภิวัตน์ บรรษัทข้ามชาติ.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Appadurai, Arjun. (1996). *Modernity at Large : Cultural Dimension of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Beck, Ulrich. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.

Rosenau, James N. (1997). *Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World.* Cambridge: Cambridge University Press.

Urry John. (2003). *Global Complexity.* Cambridge: Polity**.**